

Kulttuurin alan tulevaisuutta selvittävän työryhmän 4. kokous,

Aika: maanantai 15.11. klo 11.30-14.00

Paikka: Säätytalo, Sali 23, Snellmaninkatu 9-11, Helsinki
(mahdollisuus osallistua myös etäyhteydellä)

Osallistujat:

Puumala Tuomo, pj., valtiosihteeri, opetus- ja kulttuuriministeriö (x)
Kaivosoja Riitta, vpj., ylijohtaja, opetus- ja kulttuuriministeriö (x)
Anne Brunila, hallituksen puheenjohtaja, Suomen elokuvasäätiö (-)
Pauliina Feodoroff, elokuvaohjaaja, teatteriohjaaja ja käsikirjoittaja (-)
Jukka Ihanus, valtiosihteeri (-)
Juha Itkonen, kirjailija, Taideneuvoston puheenjohtaja (x)
Sari Kaasinen, taiteilija, kulttuuriyrittäjä (-)
Mikko Kosonen, muusikko (x)
Jarkko Lahti, näyttelijä, taiteellinen johtaja (x)
Teemu Mäki, Suomen Taiteilijaseuran puheenjohtaja, kuvataiteilija (x)
Julian Owusu, tanssija (x)
Tommi Saarikivi, toimitusjohtaja, Musiikin edistämissäätiö ry (x)
Johanna Selkee, erityisasiantuntija, Kuntaliitto (x)
Liisa Suvikumpu, toimitusjohtaja, Säätiö ja rahasto ry (-)
Pekka Timonen, Tapahtumateollisuus ry:n puheenjohtaja (x)
Helena Värri, toiminnanjohtaja, Suomen Sinfoniaorkesterit ry (-)

Pysyvät asiantuntijat:

Kaarlo Hildén, rehtori, Taideyliopisto (x)
Rosa Merilainen, toiminnanjohtaja, Kulta ry (x)

Sihteeristö:

Minna Karvonen, johtaja, opetus- ja kulttuuriministeriö (x)
Esa Pirnes, kulttuuriasiainneuvos, opetus- ja kulttuuriministeriö (x)
Tapani Sainio, kulttuuriasiainneuvos, opetus- ja kulttuuriministeriö (x)
Petra Tarjanne, neuvotteleva virkamies, työ- ja elinkeinoministeriö (x)
Jorma Waldén, johtaja, opetus- ja kulttuuriministeriö (x)

Asialista

1. Kokouksen avaus ja työryhmän työskentelyn tilanne ja tavoitteet
pj., valtiosihteeri Tuomo Puumala
 - Puheenjohtaja avasi kokouksen.
 - Keskusteltiin työryhmän tulevan raportin luonteesta – tehdäänkö mahdollisimman paljon esityksiä vai pitäydytäänkö merkittävimmissä esityksissä. Kyse on samalla siitä, kumman tavan uskotaan olevan vaikuttavampi työryhmän tavoitteiden toteutumisen kannalta. Kannatettiin enemmän pitäytymistä merkittävimmissä esityksissä, ja niin, että esityksiin sisältyy myös kuvaus keinoista, joilla esitykset voidaan toteuttaa.

- Lisäksi keskusteltiin siitä, millä tavoin kulttuurin määrärahoja koskeva esitys tulisi tehdä – tehdäänkö prosenttipohjainen esitys, esim. aiemminkin esillä ollut ajatus siitä, että taide- ja kulttuuribudjetin osuus valtion talousarviomenoista tulee nostaa yhteen prosenttiin, vai olisiko esitettävä euromääräinen taso, jolle määrärahoja esitetään nostettavaksi. Molempien puolesta esitettiin argumentteja. Prosenttitavoitteen esittämistä todettiin puolustavan se, että se on jo laajasti tunnettu ja käytetty. Toisaalta pidettiin hyvänä, jos tässä vaiheessa ei sitouduta yksinomaan prosenttitavoitteen, vaan yritetään löytää myös muita tapoja esittää rahoitustavoite tai – tavoitteita. Taideneuvostossa on myös asiasta keskusteltu ja pidetty hyvänä, jos prosenttitavoitteen sijasta tai vähintään sen ohella esitettäisiin euromäärätavoite.
 - Tuotiin esiin, että valtion rahoituksen ohella on otettava huomioon myös kuntien merkitys kulttuurin tukijana ja rahoittajana. Kuntien rooliin ja tehtäväkenttään tulee sote-uudistuksen myötä historiallinen muutos, ja sen myötä myös kulttuurin rooli kunnissa on arvioitava uudelleen. Elinvoimaisuuden edistämisen merkitys kunnissa tulee kasvamaan ja kulttuurilla on yhteys siihen. Hyvinvointialueiden rooli on toistaiseksi epäselvä taiteen ja kulttuurin kannalta. Myös kulttuurialan yritystoiminta on huomioitava ja sen myötä OKM-TEM-akseli myös rahoituksen kannalta.
 - Todettiin myös, että keskustelun ja tulevan esityksen kulttuurin rahoituksesta on otettava huomioon koko kokonaisuus, joka koostuu valtion, kuntien ja yksityisen sektorin rooleista ja rahoituksesta. Myöskään sektorikohtaisella tarkastelulla ei päästä enää eteenpäin, vaan on otettava huomioon muidenkin politiikkasektoreiden vastuut ja rahoitusmahdollisuudet.
 - Esitettiin oleellista olevan, että esitykset ja vaatimukset eivät jää ”ylätason arvopohjapuheeksi”, vaan on tehtävä konkreettisia ja koviakin esityksiä. Toisaalta tuotiin esiin, että arvopuhettakin tarvitaan, koska sekä päättäjien että kansalaisten keskuudessa on vääriä käsityksiä kulttuurista. ”Mahdottomia vaatimuksiakin” voidaan kuitenkin esittää jo pelkästään siksi, että kyse on kulttuurialan omanarvontunnosta.
 - Todettiin ns. taidebudjetin (luku 29.80 valtion talousarviossa) osuuden koko valtion talousarviomenoista olevan tällä hetkellä 0,9 %, jos mukaan lasketaan taiteen perusopetus. Ilman sitä osuus on 0,78 %.
 - Puheenjohtaja esitti näkemyksensä, että holistinen ajattelu- ja esittämistapa on sinänsä tärkeä työryhmän työssä ja myös rahoituksen tarkastelussa. Ongelma kuitenkin on, että sektorirajat ylittävät tarkastelu- ja toimintatavat ovat toteutuneet erittäin heikosti toistaiseksi, vaikka niitä on yritetty edistää pitkään. Tulevien valtiontalouden kehyksiin ja budjettiesityksiin kohdistuu runsaasti muitakin paineita kuin kulttuurin rahoitus, mm. TKI-rahoituksen nostovaatimus neljään prosenttiin sekä rahapelitoiminnan kompensaaion ulottaminen koskemaan kaikkia edunsaajia. On mahdollista tehdä kulttuurin kokonaisrahoituksen osalta (”iso esitys”) euromääräinen esitys, mutta kaikkia esityksiä ei kannata tehdä euromääräisesti.
2. Keskeisten kehittämistarpeiden ja ratkaisujen työstäminen
- Käytiin keskustelua kolmen sovitun teeman mukaisesti ja esitettiin mm. seuraavia näkemyksiä:
- Kulttuuriset oikeudet
- Todettiin, että taideaineiden rooli koulutusjärjestelmässä on tärkeä, ja pakollisten taideaineiden osuutta tulisi kasvattaa. Kommenttina tähän todettiin, että koulun tuntijakoon kohdistuu aina kova kilpailu ja paine eri oppiaineita edustavilta tahoilta. Todettiin myös, että voisi olla jopa vaikuttavampaa lisätä varhaiskasvatukseen kulttuuria ja taidetta.

- Myös vaihtoehtoiset tavat, esim. museopedagogien pitämät oppitunnit digitaalisilla keinoilla, tulisi huomioida. Digitaalisuus täydentää olemassa olevia keinoja hyvin, silti taideaineiden osuuden kasvattaminen olisi tärkeää.
- Taidekasvatusalan visiotyötä tehdään Taideyliopiston piirissä (musiikin selvitys valmistui vuosi sitten). Tätä visiotyötä voitaisiin linkittää tähän tulevaisuustyöhön.
- Lasten kulttuurikasvatussuunnitelmat ovat tärkeitä, ja niitä on jo noin sadassa kunnassa. Niissä yhdistyy perusopetuksen tavoitteet ja paikkakunnan tarjonta. Tähän esitettiin kommenttina, että on hyvä, että kulttuurikasvatussuunnitelmia on jo paljon olemassa, mutta ne pitää van saada toimimaan vielä paremmin. Muutoinkin kaikkia hyviä käytäntöjä – koskien myös erilaisia kulttuurihyvinvointikäytäntöjä – ”on sysittävä eteenpäin kansalaisen taide- ja kulttuuripolkuajattelun mukaisesti”. Tässä työssä on tärkeää lähteä paikallisuudesta käsin.
- Kulttuurihyvinvoinnin edistäminen, esim. kulttuurireseptit, palveluohjaus, on saatava alueiden ja kuntien toimintaa edistäviin suunnitelmiin ja ohjaaviin papereihin.
- Em. teemoihin kytkeytyviin toimintamalleihin liittyen olisi hyvä kirkastaa tämän työn puitteissa kattava ajattelumalli ja pyrkiä yhdenmukaistamaan hyviä ja toimivia käytäntöjä. Mallin perusajatus voisi olla kansalaisen taide- ja kulttuuripolku. Siihen voisi yhdistää paikallisten ja alueellisten profilointia osaamisten perusteella. Samalla voitaisiin tunnistaa alan huippupotentiaali jo nykyistä varhaisemmissa vaiheissa. Yhdenmukaistaminen takaa alueellisen ja kulttuurisen saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden.
- Voi harkita myös, pystyisikö esittämään erikseen taiteen vastaanottajan ja tekijän (ammattilaisen) polun eri ikävaiheiden kannalta ja juontamaan konkreettiset toimet siitä.
- Haasteena on eri sektoreita ja ministeriöitä yhdistävien tekijöiden osalta on, minkälainen valta tällä ryhmällä tai OKM:llä on delegoida työtä muille tai vaatia lisäämään yhteistyötä niiden kesken tai kanssa.
- Todettiin, että VOS-toimijoiden ja vapaan kentän toimijoiden välinen yhteistyö on tärkeää myös taiteen ja kulttuurin saatavuuden näkökulmasta. Samalla mm. esitysten ja muun toiminnan liikumista edistävät konseptit vaikuttavat kestävään kehitykseen ja hiilijalanjälkeen, ja tämäkin on syytä tunnistaa. Kerrottiin, että esittävän taiteen kentällä on meneillään kaksi hanketta, jotka selvittävät hiilijalanjälkivaikutusta.
- Esitettiin, että kaikki kulttuurialankin toiminnot pitäisi altistaa sosiaalisen, kulttuurisen ja ekologisen kestävyuden näkökulmille: mitä hyötyjä saavutetaan, mitä haittoja tuotetaan, ja miten kestävyyttä voitaisiin parhaiten edistää. Tätä kautta taide ja kulttuuri kytkeytyisi suureen poliittiseen keskusteluun.
 - Kulttuurialan rahoitus ja rakenteet
- Tuotiin esiin, että teema-alueeseen liittyy paljon asioita, joita on äskettäin käsitelty tai edistetty (tai ollaan käsittelemässä) työryhmissä tai muissa prosesseissa. Tällaisia ovat mm. OKM:n kulttuuripolitiikan alueella museoiden ja esittävän taiteen VOS-uudistukset sekä OKM:n ja TEM:n rajapinnoilla luovan talouden tiekarttavalmistelu. Tärkeää olisi nostaa esiin erityisesti niitä asioita tai kulttuurin aloja, joilla ei ole ollut vastaavia kehittämistoimia (esim. visuaaliset taiteet, kirjallisuus, rytmimusiikki).

- Epäiltiin, kannattaako asioita esittää yleensä kulttuurialan keskusteluissa paljon esiintyvän rakennesisältö –vastakkainasettelun kautta. Tärkeämpää on esittää näkemyksiä siitä, miten rakenteita kehitetään vastaamaan luovan työn ja sisällön tuottamisen uusiakin vaatimuksia.
- Taiteellisesta työstä saadun huonon korvauksen ja suoranaisen ilmaistyön problematiikka nähtiin tärkeäksi nostaa esiin. Siinä, että työstä ei saada riittävää ja kohtuullista korvausta ei ole kyse luonnonlaista. On paikallistettava ne syyt ja tekijät, jotka vaikuttavat siihen, että luovan työn kannattavuusraja karkaa yhä kauemmas, ja pitää kyseenalaistaa se uusien jakelualustojen myötä syntynyt 'logiikka' ja vakiintuva käytäntö, että kuluttajat saavat sisältöjä ilmaiseksi tai vähäiseen hintaan suhteessa siihen työmäärään, minkä sisällön tuottaja tekee. Nykyisissä rakenteissa isot toimijat jakeluportaassa sanelevat korvaukset tai sopivat isoimpien alan toimijoiden kanssa.
- Luovan alan yritystoiminnan tunnistamisen tavoista ja sen tukimuodoista toivottiin saatavan raporttiin konkreettista muotoilua ja ehdotusta.
- Muutoinkin taiteilijan asemaan liittyvien asioiden esiintuominen, mm. freelancereiden sosiaaliturvakysymykset ja ml. vapaa kenttä, samoin tekijänoikeuskysymykset ja kulttuurialan yritystoiminta nähtiin tärkeiksi ja esitettiin, että tälle tematiikalle pitäisi omistaa oma pitempi käsittelyaikansa työryhmässä, kenties oma kokouksensa.
- Erityisesti vapaan kentän osalta tuotiin esiin, että tulee arvioida valtion reagointikykyä sen tarpeisiin; miten tuetaan mahdollisuuksia luoda jotain odottamatonta (uudet asiat, innovaatiot)
 - Kulttuurin asema ja arvostus yhteiskunnassa
- Todettiin, että tämän teeman sisältö liittyy kahteen muuhun teema-alueeseen: ne jotka arvostavat kulttuuria, ovat niitä jotka ovat saaneet nauttia kulttuurista elämässään (teema 1), ja jos kulttuurille annetaan arvostusta, se saa myös rahoitusta (teema 2)
- Em. huomioon liittyen esitettiin, että tämä sateenvarjomainen arvostukseen liittyvä teema siirretään järjestyksessä ensimmäiseksi.
- Kysyttiin, onko "pakanoiden valistaminen" oikea viestintästrategia, koska se voi vain vahvistaa ennakoasenteita kulttuuria kohtaan. Tähän liittyy kysymys siitä, miten ja kenelle työryhmän viestit suunnataan – tässä tapauksessa ei niinkään alan kollegoille ("kulttuuriuskovaisille"), vaan päättäjille ja kansalaisillekin. On saatava läpi viesti, että kulttuuri on kaikkialla ympärillämme ja koskee kaikkia – kysymys on siis enemmän havahduttamisesta kuin valistamisesta. On saatava muuttumaan käsitys, että kulttuuri on jotain poikkeuksellista ja harvoja koskevaa, koska se on todellisuutta. Useimmat ihmiset ovat arkipäivässäänkin taiteen ja kulttuurin "suurkuluttajia", kun otetaan huomioon myös eri medioiden kautta kulutettu tarjonta.
- Em. liittyen tuotiin esiin, että 'kansalaisen kulttuuripolku' –ajattelun hyvä muotoileminen ja esittäminen voi edistää myös arvostuksen lisäämistä kulttuuria kohtaan: kun ymmärretään paremmin, miten kulttuuri liittyy elämään ja että siitä saadaan hyviä kokemuksia, myös arvostus sitä kohtaan voi kasvaa.
- Todettiin, että työryhmä voisi saavuttaa yhden tavoitteensa, jos se saisi aikaan dialogisen suhteen (päättäjiin ja muiden alojen edustajiin) keskustelussa kulttuurin arvostuksesta ja merkityksestä

3. Seuraava kokous

- Seuraava kokous pidetään 13.12. klo 11-13. Siihen pyydetään alustus sekä Cuporesta että Paula Tuoviselta Taiteen edistämiskeskukselta. Lisäksi pyydetään Liisa Suvikumpua kertomaan viime kokouksen alatyöryhmässä esiin tuomasta mahdollisuudesta teettää kansalaisten ja mahdollisesti myös päättäjien kulttuurinäkemyksiä koskeva kysely.